
АНТОНОВСЬКИЙ О.В.,
м.Мелітополь

ПРИНЦИПИ ЛОГІКО-СТРУКТУРНОЇ ПОБУДОВИ ПЕДАГОГІЧНОЇ АКСІОЛОГІЇ ЯК ЧАСТИНИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ІННОВАТИКИ

Розглянуті принципи історичної та соціокультурної мінливості, співвідношення освітніх і соціокультурних цінностей, логіко-історичної спадкоємності освітніх систем, інтеграції традиційного та інноваційного, педагогічної аксіології як частини педагогічної інноватики.

Ключові слова: педагогічна аксіологія, ціннісні орієнтації, освіта, гуманістична педагогіка, інноватики, педагогічні інновації.

Рассмотренные принципы исторической и социокультурной изменчивости, соотношения образовательных и социокультурных ценностей, логико-исторической преемственности образовательных систем, интеграции традиционного и инновационного, педагогической аксиологии как части педагогической инноватики.

Ключевые слова: педагогическая аксиология, ценностные ориентации, образование, гуманистическая педагогика, инноватики, педагогические инновации.

Principles of historical and socio-cultural variability, the ratio of educational and socio-cultural values, logical and historical continuity of educational systems, integration of traditional and innovative, pedagogical axiology as part of pedagogical innovation.

Key words: pedagogical axiology, values, education, humanistic education, Innovation, pedagogical innovation.

Нові підходи до проблем навчально-виховного процесу розвиваються у парадигмі гуманістичної освіти, загальний смисл якої полягає у різкоаспектній розробці особистісно-орієнтованої

освіти як специфічні педагогічні діяльності, спрямованої на створення умов для цілісного виявлення особистісних структур свідомості його суб'єктів учителя та учня, критичності, мотивування, рефлексії, колізійності,

автономності, опосередкування, смислотворчості, самореалізації та інш. Виступаючи на III Міжнародній науковій конференції «Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи» у травні 2011 року в Харкові, Президент НАПК України В.Г.Кремень наголошував на тому, що «цінуючи минуле вітчизняної освіти, її досягнення в сфері культурі мислення, віддаючи належне її сучасним досягненням, особливо у перебудові педагогічних стратегій навчального процесу на всіх рівнях, слід чітко визначити нові освітні завдання і рішення та наполегливо взятися за аксіологічну спрямованість в їх реалізації» [3, с.8]. У розробці діагностико-розвивальних технологій з освітніх проблем, необхідних педагогам, особистісний підхід, його змістова сторона, яку розглядають з позицій самопізнання і саморозвитку, стають одним з панівних напрямків. Пошук адекватних визначень особистості, ціннісних орієнтацій її виховання, основних напрямків у спілкуванні, взаємодії людей один з одним у різноманітних видах діяльності, вивчення природи особистості, детермінант її розвитку і становлення приводить до необхідності розширення та уточнення не лише семантичного але й феноменологічного простору формування особистості [5, с.307].

Останнім часом все частіше з'являються праці в яких, з тих чи інших позицій розглядаються проблеми педагогічної аксіології (І.П.Аносов, І.Д.Бех, О.І.Вишневський, В.А.Волкова, М.В.Елькін, В.Г.Кремень, В.В.Крижко, І.О.Мамаєва, В.В.Молодиченко, Л.Ю.Москальова, М.М.Окса, З.М.Павлютенкова, Т.С.Троїцька та інш.). Для освіти, особливо вітчизняної, термін «інновація» лишається відносно новим. У цьому вбачається одна з причин існування різних його тлумачень. Так, педагогічні інновації розглядаються одними науковцями як процес створення, поширення й використання нових засобів (Т.Ф.Бельчева, Ю.М.Краснобокий, В.Ф.Мішкурова,

Д.І.Пашенко, В.М.Лапін, Є.І.Огарьов, В.Г.Онушкін), іншими – як результат (продукт) діяльності, процесу створення нового (Л.В.Буркова, А.В.Васильєв, М.І.Воровка, П.Н.Завлін, М.М.Окса). І.М.Дичківська стверджує, що є всі підстави розглядати інновацію і як процес, і як продукт (результат). На думку дослідниці, «інновація нововведення, зміна, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого в інших цілях» [1, с.21]. І.Підласий та А.Підласий зазначають, що інновації – це ідеї, і процеси, і засоби, і результати, взяті в єдності якісного вдосконалення педагогічної системи [7, с.3]. більшість авторів, даючи визначення педагогічної (освітніх) інновацій як ключову їх ознак називають істотну аксіологічну зміну результатів навчально-виховного процесу, якісне вдосконалення всієї педагогічної системи.

Мета нашої роботи проаналізувати методологічні засади принципів логіко-структурній побудови педагогічної аксіології та інновацій як передумови зростання і частини педагогічної інноватики. Тема нашого дослідження є складовою комплексного наукового дослідження кафедри педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького «Гуманізація управління навчально-виховним процесом закладів освіти».

У контексті нашого дослідження дуже важливим є уточнення трактування «ціннісної орієнтації» у його сучасній інтерпретації і того значення, яке надається їх формуванню у вихованні як динамічному процесі. Гуманістична педагогіка визначає ціннісні орієнтації як надання переваг (або відкидання) певних сенсів і побудованих на їхній основі способів поведінки, а їх формування як виховний процес на базі співвіднесення суб'єктивного досвіду з наявними в даному соціумі моральними й культурними зразками, відображення конкретного розуміння

цілей людського існування, життєвих переживань і престижних уявлень про належне та естетичного смаку. При цьому проблема динаміки ціннісної орієнтації особистості є важливою для психолого-педагогічного пояснення особистісного розвитку, для вдосконалення змісту й форм перепідготовки професіоналів для розуміння механізмів самовизначення і самореалізації всіх суб'єктів освітніх систем. Вивчення процесу формування ціннісних орієнтацій у гуманістичній парадигмі неможливо без відходу від традиційних уявлень про виховання особистості, які ігнорують розвиток особистісних структур свідомості. При побудові класифікації цінностей ми враховували, що саме поняття «цінність» трактується як ціль, принципи, орієнтир. Тому формуючи принципи побудови даної класифікації, ми враховували виявлені Н.С.Розовим протиріччя в самій сфері цінностей: протиріччя між прагненням людського розуму до досягнення універсальної Істини та існуванням багатьох різноманітних ціннісних систем; між традиційним і ціннісній свідомості; між монізмом і плюралізмом [8, с.41-42]. Ми вважаємо, що виявлені Н.С.Розовим протиріччя необхідно враховувати під час логіко-структурної побудови педагогічної аксіології, яке може спиратися на наступні принципи:

Принципи історичної та соціокультурної мінливості освітніх цінностей. Освіта – історичний процес, вона постійно перебуває у стані продовження і розвитку. «завдання аксіологічно спрямованої освіти, - наголошує В.Г.Кремень, - орієнтувати навчальний процес так, щоб викликати процес мисленнєвого оновлення, розумового осяяння і естетичного насолоди. Студенти мають осягнути, що можна думати поліваріантно, адже мислення містить в собі нескінчений потенціал можливостей, що і є творчістю. Тобто кожна думка, до якої суб'єкт навчання буде підведений низкою аргументів, є тільки одна з можливостей мислення,

що визначає його творчий потенціал: творчість виконує роль очищаючого моменту, який дозволяє людині йти шляхом дійсного пізнання» [3, с.10]. Історичне становлення феномену освіти проходило в процесі формування механізмів збереження і передачі із покоління в покоління соціально значимих цінностей. Кожна епоха виявляє свої ціннісні домінанти. Освітня ситуація сьогодні є принципово іншою, ніж, допустимо, навіть в середині 80-х років. Ідеологічні цінності втратили свою актуальність. Для гуманістичної педагогіки актуальні цінності саморозвитку і свободи особистості її активності. Сучасна школа покликана не передавати готове знання, а вчити мисленню, рефлексії, творчості, фундаментальним абстрактним знанням, які дозволяють людині протягом всього життя орієнтуватися в постійно змінюваній конкретиці. Якщо раніше людина, яка мала освіту розглядалась як просвічена, культурна, котра свідомо і відповідально відносилась до себе і оточуючих людей, то сьогодні цього недостатньо. Освічена людина, окрім того, повинна вміти працювати над собою, своєю свідомістю, моральністю, бути тим, хто може змінити власні стереотипи.

Принцип співвідношення освітніх і соціокультурних цінностей. Освіта у вузькому значенні слова розглядається як соціальний інститут, який забезпечує засвоєння норм досягнутої людством культури, способів життєдіяльності і типів поведінки. Це означає з одного боку, вона покликана готувати людей, які будуть носіями існуючої культури. З іншого боку, суспільство ставить вимогу до культури та її носіїв все зростаючої виклики. Виникає протиріччя: в якості ідеалу, зразку виступає сучасна культура і сучасна людина, однак вони самі собою не відповідають тим вимогам та ідеалам, що стоять перед ними. В зв'язку з цим ми вважаємо, що освітні цінності не обов'язково повинні співпадати з очікуваннями суспільства. Важливо,

щоб розмежування не були надто великими, тобто треба враховувати можливість стійкості освітніх цінностей в суспільстві. Освітні цінності повинні бути не репродуктивними, а продуктивними, визначаючи, таким чином, подальшу стратегію освіти. Якщо розглядати освіту як формування в свідомості людини свого власного способу, тобто в більш широкому сенсі, то момент включення дитини в соціально-культурні відносини слід віднести до так званої стадії дзеркала, коли у неї формується образ тіла. Дитина, ще до оволодіння мовою відрізняє в дзеркалі себе і тримаючого її на руках дорослого, що уміє говорити. Дитина уявляє собі образ того, ким вона буде, коли виросте, тобто дзеркало не просто відображує, а проявляє образ того що формується соціального суб'єкта. В момент завершення ідентифікації з образом собі подібного закладається початок діалектики, яка з цих пір поєднує «Я» з соціально випрацьованими ситуаціями. Завдання освіти в тому і полягає, щоб не орієнтувати дитину на якийсь конкретний образ, ідеал, а створити умови для народження, розвитку образу у свідомості дитини. Ось тоді сенс освіти буде полягати в індивідуальному, творчому оволодінні культурою.

Відсутність же сталості освітніх цінностей в суспільстві може привести, за зауваженням Н.Д.Нікандрова, до іншого протиріччя: як бажані будуть проголошуватись одні зразки поведінки, а в житті заохочуватись інші: «За такого протиріччя завжди перемагає життя, якщо тільки не застосовувати пригнічення; такий досвід у нас також був» [4, с.23]. Для цього В.П.Зінченка, необхідно подолати розрив між освітою і культурою, освітою і суспільством в першу чергу на рівні побудови змісту освіти [2, с.92]. Гуманістична спрямованість розвитку вітчизняної системи освіти у нових умовах, яка знайшла відображення в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» та інших документах, що регламентують

діяльність освітньої сфери, актуалізують увагу на професійній підготовці вчителя, створюють, на наш погляд передумови для реалізації принципу співвідношення освітніх і соціокультурних цінностей. Це, в першу чергу, наступні положення: гуманістичний характер освіти, пріоритет загальнолюдських цінностей, життя і здоров'я людини, вільного розвитку особистості; єдність культурного і освітнього простору та захист утворення культур і регіональних культурних традицій та звичаїв національних меншин.

Принцип логіко-історичної спадкоємності освітніх систем є основоположним для сучасної ситуації, тому що кожна освітня система існує у визначеному соціокультурному просторі і під час розширення в сучасних умовах взаємодії з іншими культурами зберігає своєрідність національних культур і етичних цінностей. Мова йде про те, що в умовах інтегрованого світу освіта, покликана виконувати охоронну, захисну функцію, в зв'язку з чим ідея збереження, розвитку і збагачення національних цінностей і традицій стає актуальною для подальшого реформування освіти. На думку М.М.Окси, національні цінності освіти, які необхідно розглядати в якості своєрідних орієнтирів не лише в розвитку вітчизняної педагогічної практики, але і теорії, в кращих своїх зразках представляють собою загальнолюдські цінності освіти [6, с.50].

Принцип інтеграції традиційного та інноваційного як визнання необхідності вивчення і використання вчень минулого, а також можливості і законності інновацій. Інноватика як спеціальна галузь досліджень новацій виникла в 30-ті роки ХХ століття на Заході як відображення загостреної в умовах кризи потреби фірм в діяльності з розробки і впровадження нових послуг. Спочатку предметом її вивчення були економічні та соціальні закономірності створення і розповсюдження науково-технічних впроваджень, потім вона стала охоплювати власне новачії в

різних сферах діяльності. До семи десятих років інноватика стає складною розгалуженою галуззю, котра використовує знання філософії і соціології, психології й теорії управління, економіки і культурології. Під інновацією ми розуміємо цілеспрямовану зміну, яка вносить в певну соціальну одиницю – організацію, суспільство, сферу діяльності – нові, відносно стабільні елементи. В наш час розрізняють різні види інновацій, в тому числі в освіті: довгострокові і короткострокові, радикальні й реформістські, авторитарні й ліберальні. Однак яка б то не була інновація так чи інакше взаємозв'язана зі старими, попередніми формами діяльності, заснована на них. Зараз процес розповсюдження педагогічних інновацій вміщує три складових: цілеспрямована державна, цілеспрямована громадянська, стихійна. Інновація може носити як теоретичну, так і практичну орієнтацію, однак без теоретичного обґрунтування результативність практичного нововведення може бути зведена до мінімуму. Як відзначає Н.Р.Юсуфбекова, інновація здійснюється легше, якщо є перевага нового в порівнянні зі старим, якщо нове сумісне з існуючими цінностями і досвідом. В той же час треба пам'ятати, що перетворення нововведення в традицію в звичний спосіб діяльності знижує його ефективність [9, с.5]. Таким чином, інтеграція традиційного та інноваційного – складний протирічний процес. Педагогічні інновації можуть розглядатись як цінність лише в тому випадку, якщо вони гуманістичні, тобто сприяють розвитку індивідуальності школяра чи студента, суб'єктні за позиціями учасників новаційної праці, спрямовані на розвиток відносин педагогів і учнів. На стиці неології й педагогічної аксіології знаходиться проблема пізнання нового. Сенс її в тому, що нове не завжди визнають за таке, а іноді забуте старе сприймається як відкриття. Задача педагогічної аксіології – визначити, як змінюється значимість нового в освіті в залежності від

культури, соціальних ролей оцінщиків; від психологічних особливостей сприймаючих інновацію; від соціально-історичного контексту. Відносини педагогічної аксіології і педагогічної інноватики не прямолінійні. Справа в тому, що педагогічна інноватика, займається педагогічними новаціями, в той час як педагогічна аксіологія звернена не лише до новацій, але і до тих явищ і процесів в педагогіці, які давно включені в педагогічну дійсність і відтворюються в ній як особливі цінності в масовій практиці. Отже мова повинна йти переважно про таку частину педагогічної аксіологічної аксіології або краще сказати, про таку її функцію, яка дозволяє оцінювати саме нововведення, націлена на виявлення їх значимості в загальній системі, «світі» педагогічних цінностей. Цю функцію можна вважати порівняльною, оскільки зусилля аксіологічного аналізу спрямовуються на оцінку через порівняння новини з іншими новозаведеннями такого ж типу, або цінностями, які нововведеннями в педагогіці не є. В цьому зв'язку слід говорити про порівняльну педагогічну аксіологію [9, с.5]. Розвиток порівняльної аксіології передбачає в наш час порівняльного аналізу з соціально-педагогічної значимості тих що є і тих що з'являються зараз у вітчизняній педагогіці і системі освіти новозаведень. Цей аналіз в свою чергу, вимагає методологічних схем і методик. Отож під час аналізу передового педагогічного досвіду для його оцінки можуть бути розглянуті такі елементи навчання, як педагогічні задачі, котрі ставляться в навчанні, зміст навчання, діяльність учителя і навчальна діяльність учнів, матеріальне забезпечення цих видів діяльності, зовнішні умови, результату навчання. Сюди ж можуть бути підключені і критерії оптимального навчання. Надалі слід розробити методологію і методики порівняльного аксіологічного аналізу нововведень. Але зараз уже можна сказати, що основою такого порівняльного аналізу повинна стати звернена

в майбутнє теорія педагогіки. На неї повинні спиратися методи і засоби оцінювання педагогічним співтовариством нового, і зокрема метод експериментальної оцінки [9, с.6].

Рух від нової ідеї до нової практики веде до перетворення первинних ідей і досвіду. В основі такого перетворення лежать переважаючі цінності педагогічного співтовариства, тобто те, що визначається важливим, корисним, підвищує або знижує значимість інновації. В той же час розповсюдження педагогічних інновацій неможна звести до ціннісних процесів: інтересу, сприйняттю, зміни значимості. Важливий також практичний аспект – розпо-

всюдження і впровадження інновації. Теперішня ситуація характеризується відкритістю педагогічного співтовариства інноваціям. Однак при цьому виникає загроза недооцінки класичної спадщини, тих що історично склались і витримали випробування часом традицій виховання і навчання молоді. Різка, часом необґрунтована критика педагогічної спадщини, її недооцінка можуть, на наш погляд, зробити негативний вплив на розвиток педагогічної теорії і практики. Підсумовуючи підкреслимо, що потреба в порівняльній педагогічній аксіології назріла і її розробка як частини педагогічної інноватики та інших.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Зинченко В.П. Образование. Мышление. Культура / В.П.Зинченко // Новое педагогическое мышление . / Под ред.А.В.Петровского. – М.1989. – С.90-98.
3. Кремень В.Г. Аксіологічний зміст спрямованості національної освіти України // Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи: Третя Міжнародна наукова конференція 13-14 травня 2011 р. / Зб.матеріалів / В.Г.Кремень. – Харків: «Міськдрук», 2011. – С.8-14.
4. Никандров Н.Д. Ценности как основа целей воспитания / Н.Д.Никандров // Школа духовности. -1997. - №3. – С.23-29.
5. Окса М.М. Інновації як передумова зростання педагогічної майстерності менеджера освітнього закладу // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: Зб.наук.праць Дон ДУУ. Т.10. – Вип.15. – Серія «Державне управління» / М.М.Окса. – Донецьк: Дон ДУУ. Східний видавничий дім, 2009. – С.306 – 310.
6. Окса М.М. Толерантність як компонент професійної культури вчителя / М.М.Окса // Полікультурність діалог і злагода: українські реалії. ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2008. – С.49-54.
7. Підласий І. Педагогічні інновації / І.Підласий, А.Підласий // Рідна школа. – 1988. - №12. – С.3-17.
8. Розов Н.С. Культура, ценности и развитие образования: (Основания реформы гуманитарного образования в высшей школе) / Н.С.Розов. – М.:БИ., 1992. – 154 с.
9. Юсуббекова Н.Р. Педагогическая аксиология как часть педагогической инноватики / Н.Р.Юсуббекова // Новые исследования в педагогических науках / Сост.И.К.Журавлев, В.С.Шубинский. – Вип.2(56). – М.: Педагогика, 1990. – С.3-6.